

РОЗБУДОВА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СТРУКТУР ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

16 липня 1990 р. в умовах глибокої кризи тоталітарного режиму й розпаду СРСР, після запеклої боротьби між демократичним і комуністичним парламентськими блоками Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України, в якій проголосила “верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах!”¹. Хоча вона не отримала статусу конституційного закону, це був рішучий крок України до незалежності. Спроба кремлівської військово-партійної бюрократії шляхом державного перевороту 19–21 серпня 1991 р. врятувати комуністичну імперію закінчилася провалом і прискорила остаточний розпад СРСР. 24 серпня позачергова сесія Верховної Ради прийняла Постанову та Акт проголошення незалежності України. Україна стала незалежною демократичною державою з неподільною та недоторканою територією, з чинними лише власною Конституцією, законами та постановами уряду². У ході всенародного референдуму 1 грудня 1991 р. громадяни України підтвердили одвічне прагнення до незалежності й демократії.

Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ), її ієрархи, клір і віруючі з великим ентузіазмом підтримали устремління українства до незалежності. Дослідження Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України підтвердили, що серед греко-католиків прихильників державності і незалежності було 97,4 відсотка, тоді як серед віруючих Української православної церкви цей показник дорівнював 81,1³. Із проголошенням незалежності віруючі УГКЦ разом з вірними інших конфесій отримали можливість реалізації своїх прав, як релігійних так і національно-державницьких. З нагоди проголошення незалежності України глава УГКЦ Мирослав-Іван Любачівський 24 серпня 1991 р. звернувся з посланням до українського народу, зазначаючи: “Від сьогодні наш народ самостійно визначатиме своє життя, а Українська Греко-Католицька Церква докладатиме всіх зусиль для здійснення кращого майбутнього українського народу та підтримуватиме всі його позитивні сили. Закликаємо всіх вірних в Україні і на поселеннях до активної праці для зміцнення нашої повноцінної і самостійної держави. Українська Греко-Католицька Церква як у минулому, так і в майбутньому завжди вірно служитиме Українському Народові”⁴.

Зауважимо, що у сфері церковних відносин незалежній українській державі від комуністичного режиму залишилися складні міжконфесійні стосунки. На шляху релігійного відродження взагалі і відновлення та розбудови УГКЦ зокрема, з’явилося чимало перешкод. У ті дні в Україні діяли три головні найчисельніші християнські церкви: Українська Православна (УПЦ) на чолі з митрополитом Філаретом (5031 релігійних громад) підпорядкована Московському патріархатові на правах автономії, Українська Греко-Католицька (1912 громад) на чолі з патріархом і верховним архієпископом Іваном Мирославом кардиналом Любачівським і Українська Автокефальна Православна (УАПЦ) на чолі з митрополитом Мстиславом (811 громад)⁵. Поява на арені релігійного життя українських національних церков УГКЦ і УАПЦ суттєво звужувала вплив Російської православної церкви (РПЦ), тобто її екзархату УПЦ. Українізація релігійно-церковної сфери аж ніяк не влаштувала Москву, й ієрархи РПЦ усіляко чинили перешкоди у розбудові національних церков. Крім того, не склалися відносини святоюрських ієрархів з УАПЦ, яка намагалася утвердитись на західноукраїнських землях й боролася за вплив з УГКЦ. Але у складних міжконфесійних процесах, часом через гострі міжконфесійні конфлікти (про що мова піде у наступних розділах праці) УГКЦ продемонструвала дійсно рекордні темпи свого відродження і розбудови. Слід зауважити, що відродження етнонаціонального та релігійного життя в західному регіоні України відбувалось в умовах опанування владних структур

національно-патріотичними силами. Зокрема, у Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській областях виконавчі органи очолили представники Руху. На виборах до Верховної Ради України демократичний блок переміг у трьох областях – Львівській (всі 24 кандидати від Руху), Івано-Франківській, Тернопільській та частково у Волинській і Київській⁶. Отже, ці процеси ще раз засвідчили, що “між етносом і релігією існує тісний зв’язок і відродження в одній сфері, – слушно зауважує О. Шуба, – спричиняло та прискорювало аналогічні процеси в іншій. Національне та релігійне відродження й утвердження злилися в один потік з політичним пробудженням українського народу, оскільки були “тісно вплетені в контекст боротьби за незалежність та державність України”⁷.

Розправа компартійної влади з Українською Греко-Католицькою Церквою, ліквідація її організаційних структур, навчальних закладів, довголітня інформаційна блокада Церкви та інші репресивні заходи радянської влади, імперська діяльність московської РПЦ, породили цілу низку проблем, які постали перед ієрархами і кліром відродженої національної Церкви. Головними з них були загальні аспекти національно-духовного відродження, піднесення ролі релігії у духовному житті суспільства, утвердження місця мирян у державотворчому процесі, у консолідації етносу в умовах незалежної України. Адже проголошення незалежності не увінчало, а, за влучним висловом О. Гриніва, “лише започаткувало процес консолідації віками розшматованого державними кордонами народу, який навіть у таких тяжких умовах відродився як модерна нація і постійно прагнув до єдності”⁸. За цих умов УГКЦ випало відігравати значну роль, насамперед, духовного поводиря етносу.

Про конкретні завдання УГКЦ після її легалізації і перших кроків відродження наголосив у інтерв’ю львівським журналістам канцлер отець Іван Дацько. Першочерговими завданнями він назвав такі: “відновити духовну структуру Церкви; відновити аскетичне життя монахів; створити незалежні церковні структури; поставити на достойний рівень духовні заклади; виховати добрих священиків, монахів, монахинь; організувати відправку за кордон на теологічні студії; залучити мирян до активного релігійного життя; поширювати патріотизм, згідно вчення митрополита Андрея Шептицького – любити українців і інші народи; морально оздоровити народ України, повернути йому моральні цінності; розгорнути благодійну працю в лікарнях, сиротинцях, домах престарілих; звернутися до екологічних проблем”⁹. Насамперед необхідно було відновити й удосконалити організаційну структуру. Загалом УГКЦ вийшла з підпілля достатньо структурно збережена. Вона мала розгалужену мережу парафій, підпільних семінарій, які поповнювали ряди священицтва, осередки монашого життя, згромаджень, а головне широкий загал відданих мирян. На час легалізації УГКЦ мала три єпархії: Львівську, Івано-Франківську і Мукачівську, яка знаходилася у прямому підпорядкуванні Ватикану. Львівська та Івано-Франківська єпархія складала львівську митрополію УГКЦ, яку до приїзду з Риму Глави Церкви очолював архієпископ Володимир Стернюк¹⁰.

Після прибуття в Україну Верховний архієпископ кардинал Мирослав Іван Любачівський у травні 1992 р. скликав перший після 1946 р. Синод єпископів на українській землі. До Львова прибули 28 владик з України і діаспори, які обговорили нагальні проблеми розбудови Церкви. Як значне досягнення відзначено зростання греко-католицьких громад до 2700, відновлення діяльності 33 монастирів, п’яти духовних навчальних закладів¹¹. Майже всі доповідачі піднімали проблеми міжконфесійних конфліктів, пов’язаних з поверненням храмів та інших належностей, узурпованих у свій час владою та Православною Церквою. Зазначено, що у трьох областях Галичини лише 1991 р. зафіксовано 850 гострих конфліктів¹². Байдуже ставлення деяких представників влади, насамперед Києва, до цього процесу та запеклий опір ієрархів і кліру УПЦ негативно впливали на релігійну ситуацію в регіоні й гальмували розбудову УГКЦ. Синод ухвалив важливі рішення щодо прискорення розбудови Церкви: оголосив недійсними і неканонічними постанови Львівського “собору” 1946 р., заснував Постійний Синод. У результаті збільшення релігійних громад було утворено чотири нові єпархії УГКЦ: Тернопільську, Зборівську, Коломийсько-

Чернівецьку і Самбірсько-Дрогобицьку¹³. За поданням Верховного архієпископа М. Любачівського у липні 1993 р. Апостольський Престол затвердив єпископів-ординариїв, відповідно – Михайла Сабригу, Михайла Колтуна, Павла Василика і невдовзі Юліана Вороновського. Це були досвідчені і авторитетні діячі Церкви, зокрема, Павло Василик, який відбув десятилітнє покарання у концтаборах за підпільну священицьку діяльність, 1974 р. став помічником єпископа в Івано-Франківську, а 1989 р. М. Любачівським призначений коад'ютером з правом спадкоємства Івано-Франківської єпархії¹⁴. Синод дав поштовх розвитку духовної освіти, яка вже тоді мала духовні семінарії у Львові, Тернополі та Івано-Франківську, де засновано Теологічно-катехичний духовний інститут. У єпархіях налагодилось видання, крім офіційних “Вісників”, часописів, зокрема, “Мета” (Львів), “Божий сяч” (Тернопіль), “Нова зоря” (Івано-Франківськ) та ін.

Визначною подією, яка сприяла піднесенню авторитету Греко-Католицької Церкви в Україні, прискорила її відродження і розбудову, було перенесення останків кардинала Йосифа Сліпого з Риму до Львова у серпні 1992 р. В урочистостях з цієї нагоди взяв участь президент України Леонід Кравчук, який у виступі на Святочній Академії відзначив велику роль Греко-Католицької Церкви у національному та релігійному відродженні. “Церква взагалі і УГКЦ зокрема, як важлива соціальна інституція, – підкреслював президент, – відзеркалює національні устремління українського народу, його історичні традиції, побут, культуру, отже, її роль у нинішньому державотворчому процесі незаперечна”. Водночас він підтвердив, що нормалізація державно-церковних відносин, створення законодавчої бази державою гарантують практичну реалізацію права на свободу совісті, свободу віросповідань, реальні умови для вільного функціонування Церкви. “У незалежній державі і Церква має бути незалежною від втручання зовнішніх релігійно-політичних центрів”¹⁵.

Приїзд президента України Л. Кравчука до Львова для участі у цій великій події в релігійному житті західного регіону став фактом визнання УГКЦ, яка зміцніла і вела розбудову організаційних структур, зайняла провідну роль у етнонаціональному та релігійному відродженні української держави. На цьому шляху їй довелося вирішувати чимало складних проблем.

Як виявилось на практиці релігійного життя, Закон про свободу совісті і релігійні організації мав певні недоліки у сфері його дії, що часом не дозволяло долати негативні наслідки попередньої державної політики щодо Греко-Католицької Церкви. Залишалася невирішеною проблема реабілітації Церкви, яка насамперед повернула б добре ім'я затаврованої комуністичною пропагандою УГКЦ та об'єктивно висвітлила її великі заслуги перед українським народом; визнала невинність Церкви як юридичної особи і необґрунтованість звинувачень; забезпечила б повну загальну реабілітацію всіх священників, монахів і монахинь, що постраждали за віру й можливість отримати відповідні моральні і матеріальні відшкодування; визначила б антиукраїнську діяльність Московського Патріархату й РПЦ, яка була зняряддям компартійного ідеологічного та радянського державного апарату і призвела б до повного повернення УГКЦ її нерухомості та іншого майна. На цьому, зокрема, наголошував владика Михайл Колтун¹⁶.

Проблема повернення храмів Греко-Католицькій церкві фактично невирішилася й до сьогодні. Вона ускладнювалася взаємним співіснуванням з православними церквами трьох орієнтацій: УПЦ Московського та УПЦ Київського патріархатів й Українською Автокефальною Церквою, які утримували за собою колишню власність УГКЦ. У результаті не вистачало храмів, десятки громад здійснювали обряд на вулиці, або у непристосованих приміщеннях, у деяких місцевостях храми використовувалися почергово греко-католиками і православними. Так, у Самбірсько-Дрогобицькій єпархії 1996 р. для 405 парафій повернуто 265 храмів, 90 утримувала за собою Православна Церква, 82 використовувалися почергово¹⁷. У Івано-Франківській єпархії Православна Церква відмовилася повернути 94 храми, а в Мукачівській утримувала 212 – більше половини греко-католицьких святинь¹⁸. Відтак зусиллями ієрархії та священицтва після легалізації розгорнулося енергійне будівництво нових церков. За станом на 1996 р. їх

кількість сягала за 450¹⁹.

Давалася взнаки невіршена проблема отримання УГКЦ статусу патріархальної. Ще й досі Ватикан, незважаючи на неодноразові пропозиції і прохання Глави УГКЦ щодо піднесення ступеня автономії до Києво-Галицького патріархату, вагається, хоча цей крок збільшив би значимість Греко-Католицької Церкви у католицькому світі і у Вселенській Церкві, сприяв би розв'язанню нагальних проблем її відродження і розбудови. З поведінкою Риму пов'язана проблема церковно-правового статусу Мукачівської єпархії. Хоча Декретом Конгрегації для Східних Церков у грудні 1995 р. визнано юрисдикцію Верховного Архієпископа і Синону єпископів УГКЦ на всі греко-католицькі спільноти в Україні, ця єпархія не перейшла у підпорядкування Львівської митрополії й залишається під безпосереднім контролем Ватикану. А греко-католики Перемисько-Варшавської та Вроцлавсько-Гданської єпархій у Польщі належать до юрисдикції місцевих католицьких ієрархів²⁰.

На одній з болісних проблем у процесі розбудови Церкви – підготовці священників високої кваліфікації наголошував єпископ Павло Василик. “Жниво поспіло, а женців мало, – говорив він у доповіді на патріаршому Соборі УГКЦ 1996 р. – Мало високоосвічених жертвних священників. Низький рівень підготовки і вихованості молодих священників відчувається на кожному кроці. Наші духовні отці ще не мають належного рівня моральності”²¹. Дійсно, згідно із статистичними даними за 1996 р. ситуація з наявним кліром, їх досвідом і освітою була складною. Зокрема, у Самбірсько-Дрогобицькій єпархії із 184 священників 108 були виходцями з духовних закладів доби вже незалежної України, 65 перейшли з Руської православної церкви і лише 11 парохів, які вийшли з підпілля, здобули освіту і висвячення до 1946 р., або пройшли вишкіл у підпільних семінаріях²². Ще складніша ситуація була на цей час у Тернопільській єпархії, де із 226 священників було 160, тобто 70%, молодих, які закінчили навчання у відроджених семінаріях. 53 парохі перейшли із православ'я і 13 вийшли з підпілля²³. Не набагато відрізнялася ситуація й у інших єпархіях регіону. Розмаїття вишколу священства, неоднорідність їх освіти і досвіду роботи негативно впливали на загальний стан Церкви.

Слід відзначити, що Консисторія митрополії спільно з ієрархами Церкви в Україні та діаспорі старались поліпшити ситуацію у цій сфері. В 1994 р. у Львові відновили Богословську академію й набрали 127 перших її студентів. На сьогодні це потужний духовний навчальний центр УГКЦ. На чотирьох курсах філософського і богословського факультетів навчається близько трьохсот слухачів у шести гуманітарних напрямках. При академії функціонують п'ять інститутів, серед них – Інститут історії Церкви²⁴. При академії також існує Інститут підвищення кваліфікації, у якому священослужителі поглиблюють релігійні знання. Того ж року для греко-католиків відкрито Інститут вищої релігійної культури при Люблінському університеті (Польща), де в 1996 р. навчалось 250 студентів – священників, монахів і монахинь, 45 з них закінчили дволітній курс і отримали дипломи²⁵. Десятки галичан здобували вищу релігійну освіту у закладах Риму, Інсбруку, Мюнхена. Плідно працює Івано-Франківський теологічно-катехитичний інститут, у якому 1996 р. навчалось 470 студентів, з них 285 студенток-катехиток та 60 відряджено до закордонних навчальних закладів²⁶. У Львівській духовній семінарії навчалось майже триста осіб, сто студентів – в Тернопільській духовній семінарії ім. Патріарха Йосифа Сліпого²⁷. Усі ці заходи безперечно змінили на краще ситуацію в кадровій проблемі за короткий час розбудови Церкви. Загалом в 1994 р. у восьми навчальних закладах УГКЦ здобувало освіту 1678 майбутніх священників²⁸. Удосконалення цієї сфери діяльності продовжується.

Потужним імпульсом для піднесення авторитету УГКЦ, її подальшої розбудови, стали урочистості з нагоди 400-ліття Берестейської Унії. Головні ювілейні заходи відбувалися у Римі, які очолив Папа Іван Павло II, за участю усіх греко-католицьких ієрархів та кардиналів, архієпископів, єпископів Латинської Церкви. Під час відкриття 16 листопада 1995 р. Синоду єпископів УГКЦ у Апостольській Столиці оприлюднено Апостольський Лист Папи, присвячений цій історичній даті. У ньому зокрема зазначалося: “Берестейська Унія відкрила нову сторінку історії цієї Церкви, яка сьогодні

бажає радісно співати гімн подяки і прослави Тому, хто ще раз перевів її від смерті до життя, і яка з новим запалом бажає далі прямувати шляхом, що його накреслив Другий Ватиканський Собор”. Папа висловлював свою приязнь до УГКЦ. “Йдучи за своїми попередниками, – писав він, – я вважав моїм невідкладним обов’язком підняти голос в обороні її права на існування і вільне визнання віри, яких вона була позбавлена. Ось тепер маю привілей зі зворушенням святкувати разом з нею дні приверненої свободи... Впали тюремні кайдани, і Греко-Католицька Церква в Україні знову вільно дихає повітрям свободи, повністю віднаходячи властиву їй активну роль у Церкві та історії”²⁹. У промові на Синоді єпископів УГКЦ, звертаючись до української ієрархії, Папа закликав: “Достойні Брати! Процес оновлення, – а Ви це добре знаєте, – буде довгим і вимагатиме терпеливості та стійкості, але з певністю принесе очікувані плоди. Ви йдете правильною дорогою. Продовжуйте вести до завершення те, що Ви почали”³⁰.

Головні святкування Берестейського ювілею в Україні відбувалися у жовтні 1996 р. При вівтарі на площі біля Оперного театру у Львові патріарх-кардинал Мирослав Іван Любачівський у присутності представників Ватикану, за участю ієрархів і численного кліру УГКЦ, представників уряду України, керівників владних органів регіону, військовиків Армії України та багатотисячного загалу мирян відслужив урочисту Святу Літургію. Того ж 13 жовтня в Оперному театрі на високому офіційному рівні відбулася урочиста академія, на якій проголошено вітання уряду України та почесних гостей. У них висловлювалися визнання історичних заслуг Греко-Католицької Церкви перед українським народом та національно-патріотичну, державницьку спрямованість її діяльності у період становлення незалежної України, відродження й розбудови Церкви³¹.

Тоді ж, у жовтні 1996 р., митрополит-кардинал М. І. Любачівський скликав Собор УГКЦ. У ньому взяла участь усі ієрархи України і діаспори, які звітували про діяльність єпархій і екзархатів. Головним гаслом Собору спочатку було: “Моральне і духовне відродження України і екуменізм”. Однак, за рекомендацією Риму, обрана “Нова евангелізація”, що, проте, не виключило обговорення широкого спектру проблем відродження й розбудови Церкви. Глава Церкви, зважаючи на релігійну ситуацію в Україні, визначив основні постулати діяльності: реалізм, відвагу й сміливість, виваженість та екуменічне думання. Він ставив завдання шукати ефективні шляхи для духовного оновлення мирян, оздоровлення сім’ї, виховання молоді. Глава Церкви закликав клір поширювати гуманні ідеї християнства серед народу, який перебув десятиліття у тенетах комуністичної ідеології, “коли за життєву засаду ставили боротьбу класів і революцій замість миру і свободи”, закликав до наполегливої праці і терпіння, “щоб привести велику руїну до ладу і належного стану”³². Від імені уряду України синод уперше привітав голова Держкомітету України в справах релігій А. Коваль, який побажав ієрархам “великої наснаги на ниві відродження духовності і національної самосвідомості, утвердження в суспільстві миру та злагоди, успіхів в душпастирській діяльності на благо Церкви і Української держави”³³.

Звіти архієпархій, єпархій, екзархатів, монаших Чинів і Згромаджень засвідчили значні успіхи широкомасштабної діяльності Церкви у процесі розбудови, що демонструє таблиця 1.

Патріарший Собор УГКЦ 1996 р. відзначив також поступ у відродженні й розвитку монаших Чинів, активна діяльність яких в Україні була традиційною до руїни 1940-х років. Найчисленнішим і впливовим був Чин св. Василя Великого, який до 1939 р. складався з трьох провінцій (Галицька, Закарпатська та заокеанська Америко-Канадська), мав 49 монастирів і 650 ченців. На землях України комуністичний режим закрити і присвоїв всі монастирі (31), більшість із 350 монахів були репресовані³⁴. Після легалізації УГКЦ Василянам в Україні повернули 17 монастирів, які повністю відновили свою душпастирську діяльність, і обслуговують 62 парафії, близько 250 дочірніх церков та 9 місійних станиць у Східній Україні³⁵. Величезне значення для Церкви мало відроджене Василянське видавництво, засноване зусиллями митрополита Андрея Шептицького у 1898 р. “У квітні 1992 р. побачило світ перше число відродженого місячника “Місіонар”, – відзначав директор Видавництва М. Лозинський, –

поблагословлене главою УГКЦ Блаженнішим кир Мирославом Іваном кардиналом Любачівським. Одночасно з “Місіонарем” у наступному році виходить інше періодичне видання – журнал “Світло”, “Календар “Світла” на 1993 рік” – річник, де порушуються та висвітлюються проблеми, актуальні питання з життя нашої та Вселенської Церкви³⁶. Завдяки західній діаспорі модернізована василіянська друкарня у Жовкві, яка за короткий час видрукувала близько ста книг релігійного змісту³⁷.

Крім Василіян в Україні відродився Чин Студитів, який до більшовицького погрому мав близько 200 ченців. У середині 1990-их років він мав дві лаври і 7 монастирів (90 монахів), власне видавництво “Свічадо”, де виходили, зокрема, популярні дитячі журнали “Зернятко” і “Галицький дзвін”. Монастир Студитів у Яремче щороку оздоровлював 200 дітей-чорнобильців³⁸. Така ж доля випала отцям Чину Редемптористів, заснованого митрополитом Андреем Шептицьким в 1913 р. Чин мав до 1939 р. 6 домів, 51 священика, 76 братів, 20 студентів-богословів і 115 учнів малої семінарії. Чимало Студитів потерпіли у роки війни та радянського панування, були репресовані, загинули, працювали у підпіллі. У ході відродження й розбудови відновлено три монастирі, діяльність семінарії, у Львівській провінції нараховується 97 співбратів, з них 42 – отці, 28 студентів навчаються за кордоном у семінарії Варшавської провінції отців редемптористів³⁹.

Великі політичні зміни в Україні, пов’язані з відновленням незалежності, легалізація УГКЦ і нові можливості для розвитку релігійного життя відкрили широкі перспективи для діяльності релігійних Згромаджень, які охоплюють молодь і відіграють значну виховну роль. Зокрема, Згромадження отців салезіян з центром у Львові нараховує 17,5 тис. членів. Лише парафія Св. Покрови на Личакові, яку обслуговують три священики-салезіяни, має близько 20 тис. вірних. Головну увагу вони приділяють виховній праці серед дітей і молоді⁴⁰. Широкомасштабну виховну і благодійну роботу серед мирян проводять спільноти Згромадження Сестер Службениць Непорочної Діви Марії, якому вивпнилося більше ста років. 167 сестер Львівської провінції лише за 1995-й рік охопили катехизацією 13 тис. дітей, частину з них під час літніх канікул у Східній Україні⁴¹. Подібних Згромаджень сестер в Україні діє півтора десятка.

Плідну діяльність проводили Сестри Чину св. Василія Великого, які до руїни 40-х років мали дев’ять монастирів й близько 330 монахинь, при них діяли 9 народних шкіл, 4 вчительських семінарії, дві гімназії, три інтернати і три сиротинці. Однак з 1992 до 1996 рр. Чину повернуто лише три будинки. Львівська провінція нараховувала 155 сестер, з них 123 монахині. Незважаючи на обмежені можливості, труднощі з поверненням монастирів, сестри Чину щорічно охоплювали катехизацією півтора десятка шкіл, по кілька садочків і лікарень, близько 4,5 тис. дітей при 15 церквах. Вони виїжджали також з метою катехизації у східні області України, з місії до віддалених теренів краю. Щоліта у санаторіях, лікарнях і дитячих таборах підльвівських Брюхович ними проводилась виховна робота серед 4 тис. дітей⁴².

Отже, за короткий період, вже у середині 1990-их років Греко-Католицька Церква в цілому вирішила проблему структурування і постала перед християнським світом величною будовою з широкомасштабним релігійним життям, з напрацьованою національно-державницькою ідеологією. Вона, маючи великий вплив на мирян західного регіону України, поступово завойовувала прихильників на сході (закладала структури у Києві, Криму, Донецькій, Вінницькій, Херсонській та інших областях) і зайняла поважне місце у суспільстві. Слід зауважити, що у ці роки в Україні швидкими темпами розвивалися й інші релігійні конфесії. Цьому сприяла церковна політика відновленої Української держави, прийнятий 1991 р. Закон “Про свободу совісті та релігійні організації”. А втім, за кілька років він виявився недосконалим у деяких аспектах. Це визнав навіть голова Державного комітету у справах релігій Віктор Бондаренко, який пропонував прийняти поправки відповідно до рекомендацій Ради Європи, насамперед щодо реституції церковного майна (що забезпечило б повернення храмів до УГКЦ), викладання релігії в школі. Він погодився, що слід нарешті реабілітувати Греко-Католицьку Церкву⁴³. Про динаміку збільшення релігійних громад різних конфесій в Україні за період 1988 – 1998 рр. (станом на 1 січня 1998 р.) свідчить

Зауважимо, що кількість конфесійних громад – не зовсім досконалий показник для відтворення об'єктивної картини релігійного життя у державі, оскільки така система реєстрації передбачає карликовий мінімум – 10 віруючих, для конфесії – 5 тисяч членів. Це створило умови для поширення маленьких громад, зокрема зарубіжних протестантських течій, які за кількістю вийшли на друге місце в Україні. Отже, вказаний порядок реєстрації слід змінити. А втім, у цьому процесі проявила активність Православна церква Московського патріархату, яка намагалася утворити якнайбільше своїх громад, бодай невеликих, щоб зайняти недіючі храми та зберегти за собою домінуюче релігійне становище і блокувати відродження УГКЦ і УАПЦ. І їй це вдалося, на 1997 рік вона збільшила число громад до 6882, тобто на 1409, тоді як УАПЦ мала 1167, а УПЦ Київського патріархату – 1529^{4 5}. Греко-Католицька Церква з 1991 до 1997 р. збільшилася на 454 громади і мала 3098 громад .

Зрозуміло, що РПЦ упродовж усього періоду вороже ставилася до УГКЦ і не сприймала компромісів. Коли у зв'язку з святкуванням в Україні 400-ліття Берестейської Унії постало питання про можливість приїзду Папи Івана Павла II, конференція РПЦ на чолі з Львівсько-Дрогобицьким єпископом Августином звернулася до Апостольського Престолу з пропозицією про "скасування Брестської і Ужгородської уній, які штучно розділили нас... Беручи до уваги релігійну ситуацію, яка постала в Україні в результаті процесів зв'язаних з відродженням унії (мається на увазі відродження УГКЦ – В. М.), конференція вважає недоцільним приїзд до України Папи Римського, оскільки його візит може виявитися впливовим фактором дестабілізації релігійного і суспільного життя держави"^{4 6} . Відповідні листи конференція надіслала президентові України Л. Кучмі та митрополиту Київському і всія України Володимирі.

Потужним стимулом активізації релігійного життя в Україні стала підготовка до ювілею 2000-річчя Різдва Христового. Вже у грудні 1996 р. заходами митрополичої Консисторії проведено конференцію Єпископату УГКЦ. З огляду на значимість події опрацьовано широку програму організаційної, пояснювальної, культурно-просвітницької та видавничої роботи. Ієрархія Церкви взяла участь у створеній за ініціативою президента України Леоніда Кучми Всеукраїнській Раді Церков – представничого органу усіх конфесій, яка очолила підготовку до урочистого відзначення історичної дати.

Відзначимо, що президент Кучма приділяє велику увагу діяльності Церкви в Україні, усвідомлюючи її позитивний вплив на етнонаціональне відродження держави і виховання державницької ідеології. Він неодноразово зустрічався з ієрархами Греко-Католицької Церкви. Показово у цьому плані була зустріч у лютому 1999 р. у Києві за участю релігійної ієрархії, керівників міністерств і відомств, народних депутатів. Відзначивши у своєму виступі, що в Україні реально забезпечені права конфесій і вірних, він визнав необхідність нового Закону про свободу совісті. Президент висловив стурбованість напругою у міжконфесійних стосунках, причиною яких стали криза у православ'ї, невирішені питання власності на культові споруди, втручання у стосунки політичних партій і влади. Зважаючи на потужний вплив Церкви на моральний, духовний стан суспільства, Л. Кучма закликав ієрархів удосконалювати відносини Церкви з освітніми закладами, армією, активізувати благодійну діяльність^{4 7} . На цій зустрічі єпископ-помічник Глави УГКЦ Любомир Гузар наголосив, що Церква може більш активно працювати для зміцнення незалежної України, розвитку демократії і свободи, формування національно-державницької вірних. Водночас він звернув увагу президента на вирішенні проблеми, пов'язаної з повною реабілітацією Греко-Католицької церкви, поверненням їй усіх прав, визнанням і акредитуванням церковних навчальних закладів^{4 8} .

У зв'язку з святкуванням 2000-річчя Різдва Христового, Глава УГКЦ виступив з ініціативою офіційно запросити з візитом до України Папу Івана Павла II. Ця пропозиція обурила Українську православну Церкву Московського патріархату і проросійські кола. Проти візиту виступив Московський патріархат, відтак підпорядкована йому Церква в

Україні, а також деякі інші релігійні діячі. Ігноруючи наявність у державі близько 5 млн. греко-католиків, прихильність Папи до Української держави і бажання сприяти її розвитку, нарешті потребу придбати союзника на міжнародній арені в особі Ватикану, ряд політичних діячів, насамперед лідер компартії П. Симоненко, виступили з протестом проти папського візиту⁴⁹. Природно, у цій ситуації, зустріч українських греко-католиків з Главою Вселенської Церкви улітку 2000 р. не відбулася.

В результаті наполегливої роботи, широкомасштабної організаційної та релігійної діяльності усіх структур Української Греко-Католицької Церкви на січень 2000 року її велична будова в Україні має 3198 громад (ще 14 незареєстрованих), 4161 священників, (з них 41 іноземних), 73 монахи і 1274 черниць, 10 навчальних закладів (1527 слухачів), 2553 культових споруд (ще 324 у стадії будівництва), 997 недільних шкіл⁵⁰. У стані подальшого піднесення вона вступила у нову християнську еру.

¹ Зайцев О., Зайцев Ю. На шляху до незалежності // Історія України. Вид. 2-ге. – Львів, 1998. – С. 407.

² Там само. – С. 433.

³ Шуба О. Релігія в етнопольовому розвитку України. – К., 1999. – С. 161.

⁴ Заява Блаженнішого Патріярха Мирослава Івана кардинала Любачівського з нагоди проголошення незалежності України // Людина і світ. – 1991. – № 10. – С. 3.

⁵ Релігійні громади в Українській РСР // Там само. – № 5. – С. 41.

⁶ Зайцев О., Зайцев Ю. Назв. праця. – С. 406.

⁷ Шуба О. Назв. праця. – С. 180.

⁸ Гринів О. Національно-духовне відродження: історія і сучасні проблеми. – Львів, 1995. – С. 104.

⁹ // Людина і світ. – 1991. – № 9. – С. 12–13.

¹⁰ Стоцький Я. Історичні аспекти відновлення, реорганізації та структурування православних і католицьких церков в Україні у 1988–1999 роках // Київська Церква. – 1999. – № 2–3. – С. 54.

¹¹ Уніатські церкви // Людина і світ. – 1992. – № 11–12. – С. 43.

¹² Там само. – С. 31.

¹³ Там само. – С. 43.

¹⁴ // Поступ. – 1999. – 11 вересня.

¹⁵ Боднарнюк В., Єленський В. Церкви України: пошук власного шляху // Людина і світ. – 1993. – № 1. – С. 6–10.

¹⁶ Документи патріаршого Собору Української Греко-Католицької церкви. Перша сесія, жовтень 1999 р. – Львів, 1998. – С. 24.

¹⁷ Там само. – С. 9.

¹⁸ Там само. – С. 15, 37.

¹⁹ Там само. – С. 15, 28.

²⁰ Головащенко С. Історія християнства. – К., 1999. – С. 300.

²¹ Документи патріаршого Собору... – С. 34.

²² Там само. – С. 11.

²³ Там само. – С. 15.

²⁴ У державному комітеті у справах релігій // Людина і світ. – 1998. – № 10. – С. 27.

²⁵ Документи патріаршого Собору... – С. 5.

²⁶ Там само. – С. 29.

²⁷ Там само. – С. 4, 18.

²⁸ Головащенко С. Назв. праця. – С. 300.

²⁹ Католицький щорічник. 1996. – К., 1996. – С. 8–10; Місіонар. – 1996. – № 13. – С. 8–9.

³⁰ Католицький щорічник... – С. 30.

³¹ Сапел'як А. Київська Церква на слов'янському Сході. – Буенос-Айрес; Львів, 1999. – С. 212–213.

³² Документи патріаршого Собору... – С. XI–XII.

³³ Там само. – С. XXI.

³⁴ Там само. – С. 129.

³⁵ Там само. – С. 130–131.

³⁶ Лозинський М. Видавництво отців Василя "Місіонер" // Жовківщина. Історико-мемуарний збірник. Т. 3. – Жовква; Львів: Балтимор, 1997. – С. 321.

³⁷ Документи патріаршого Собору... – С. 131.

³⁸ Там само. – С. 135–136.

³⁹ Там само. – С. 141–142.

⁴⁰ Там само. – С. 153–154.

⁴¹ Там само. – С. 198–199.

⁴² Там само. – С. 180.

⁴³ // Людина і світ. – 1999. – № 3–4. – С. 31.

⁴⁴ Стоцький Я. Статистичний і порівняльний аналіз релігійного становища в Україні у 1988–1998 роках // Роль і місце мирян в Церкві. Інформаційний бюлетень. – Львів, 1998. – С. 44.

⁴⁵ Там само. – С. 45.

⁴⁶ Православний вісник. – 1996. – Травень–Червень. – С. 27–34.

⁴⁷ Стоцький Я. Статистичний... – С. 26–27.

⁴⁸ Там само. – С. 29.

Таблиця 1.

Стан УГКЦ у 1996 р.

Структури	заснована	кількість			
		вірних	священників	парохій	храмів
<u>Україна: парохії</u>					
Львівська	1708	1607008	460	670	605
Гернопільська	1992	592000	226	525	340
Самбірсько-Дрогобицька	1992	393869	190	405	265
Зборівська	1993	374279	162	380	
Івано-Франківська	1885	550000	250	224	323
Коломийсько-Чернівецька	1993	500000	154	230	167
Мукачівська	1646		132	264	101
<u>екзархія</u>					
Києво-Вишгородська	1996	600000	54	100	
<u>Діаспора: єпархії</u>					
Перемисько-Варшавська	XI ст.	32000	56	68	30
Вроцлавсько-Гданська	1996				
Крижевецька	1611	60000	14	60	24
Вінніпезька		143000	28		158
Едмонтонська		26000	32	89	
Торонтська	1910		23	33	
Саксатунська	1951	20000	8	21	131
Нью-Вестмінстеру	1974	4000	17	10	
Філадельфійська	1913	64488	59	79	
Чикаго	1961		52	34	
Стемфордська	1958	32000	47	51	
Парма, Огайо	1983	12000	42	35	
Куритивська	1	140000	72	222	
Буенос-Айрес	1978	150000	18	15	
Австралії-Нової Зеландії-Океанії	1982	23000	22		14
<u>екзархати:</u>					
Німеччина-Скандинавія	1959	20000	18	100	
Франція-Бенілюкс-Швейцарія	1960		21		
Великобританія	1961	14000	14	60	14
<u>вікаріати:</u>					
Румунія	1823	80000	17	17	

Таблиця 2.

Релігійні громади	1988	1991	1994	1997	1998
Православні	3971	5970	7949	9607	10387
Греко-Католицькі	–	2001	2897	3098	3151
Протестантські	1548	2407	2842	4518	4914
Римо-католицькі	102	315	581	716	732
<u>Інші</u>	68	117	287	543	596
Всього:	5689	10810	14556	18482	19780